

ZORG is een bekommernis om... ..

Een van de bekendste afbeeldingen van zorg is het schilderij van Antoon Van Dijck van Sint Maarten die zijn mantel middendoor snijdt en de helft aan een halfnaakte bedelaar geeft zodat hij zich tegen de vrieskou kan beschermen.

ZORG is een mantel.

Een mantel biedt bescherming en warmte.

Mensen die zorgen voor een dierbare die omwille van ziekte, ouderdom of een handicap hulp nodig heeft worden **mantelzorgers** genoemd.

Nevele kan prat gaan op een ZORGgeschiedenis van zeker 750 jaar. In 1268 wordt hier een hospitaal vermeld. Vermoedelijk dateert de stichting van dit hospitaal tijdens of kort na de regeerperiode van gravin Johanna van Constantinopel (+ 1244) die verscheidene hospitalen in Vlaanderen steunde, nieuwe oprichtte of liet oprichten.

Met deze tentoonstelling willen we een licht werpen op enkele facetten van ZORG in Nevele. We kozen voor de ZORG voor de mensen, georganiseerd door de wereldlijke – of geestelijke overheid of de barmhartige burger. Het is “een geschiedenis”, niet “de geschiedenis” van de zorg in Nevele.

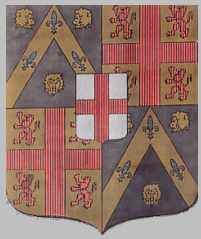
Als symbool voor de ZORG in Nevele werd gekozen voor een mantel. Daarna kwam de idee om er een reuzin voor te maken waarop we de mantel konden laten “paraderen” door de straten waarbij iedereen zich zou kunnen herkennen in dit collectieve werk. De keuze viel op Zuster Wilfrieda, een kloosterzuster van de orde van de Heilige Vincentius à Paulo uit Deftinge; een orde die bijna 130 jaar instond voor de zorg in Nevele. In plaats van een eentonig zwart habijt krijgt ze een bontgekleurde mantel van zorg omgord. Haar mantel van zorg is gemaakt door mantelzorgers en zorgvrijwilligers. Het is geen louter christelijk symbool geworden maar wil een universeel symbool zijn waarin alle religieuze en filosofische strekkingen zich in kunnen vinden.

De reuzin heeft geen gezicht omdat iedereen vroeg of laat met ZORG in contact komt, los van elke ideologische strekking. Op deze manier kan iedereen zichzelf in de reuzin herkennen, zowel als patiënt of als zorgverstrekker.

Johanna van Constantinopel

DE ARMENDISSEN of DE TAFELS VAN DE HEILIGE GEEST

Over het algemeen wordt aangenomen dat iemand die onder de minimumlevensstandaard leeft arm is. In België is dat op vandaag ongeveer 15 % die, op basis van het gekende gezinsinkomen, hiervoor in aanmerking komt.

Tijdens de Middeleeuwen had de wereldlijke overheid om de kwetsbare groepen op te vangen de 'Tafels van de Heilige Geest' opgericht later **armentafels** of **armendissen** genoemd onder het toezicht van de heer van de heerlijkheid, die vertegenwoordigd werd door de baljuw en de schepenbank, en de pastoor van de parochie. Het was een gemengd burgerlijke en kerkelijke instelling. Het bestuur was in handen van een armmeester, eigenlijk een opgaande – en een afgaande armmeester, zodat er in de praktijk regelmatig twee armenmeesters actief waren.

Een armendistafel in 1354 in het Hospitaal Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie te Brugge.

In 1531 vaardigde Karel V een ordonnantie uit waarbij een reorganisatie van de armenzorg werd afgekondigd. Van dan af werd de naam Heilige Geesttafel geleidelijk aan vervangen door armentafel of armendis. In 1733 werd de armentafel in Nevele nog steeds de Tafel van de Heilige Geest genoemd alhoewel die naam op vele plaatsen al bijna twee eeuwen in onbruik was.

Tijdens de woelige 17de en de eerder rustige 18de eeuw varieerde het aantal behoeftige personen tussen de 20 en de 30 %. De beschikbare bronnen laten ons echter niet toe het juiste aantal armen terug te vinden.

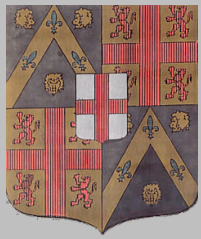
Na een mislukte oogst of tijdens periodes van oorlog waren er meer armen dan in vreedstijd maar dit vind je niet altijd expliciet terug in de armenrekeningen omdat in oorlogstijd veel mensen op de vlucht sloegen. Een groot percentage van de bevolking behoorde tot de groep van de rondtrekkende landarbeiders waarover weinig of niets is geweten.

Men heeft het meestal over drie soorten armen: de conjuncturele armen, de structurele armen en de tijdelijke armen. Tot de conjuncturele armen behoren vooral de landarbeiders die afhankelijk waren van eventuele misoogsten, epidemieën, oorlogsomstandigheden, tijdelijke ongeschiktheid door kwetsuren, ziekte enz. Structurele armen waren de chronische zieken, de geesteszieken, de kreupelen, de weeskinderen, de definitief werkonbekwamen en de ouderlingen zonder familie.

Tijdelijke armen waren de personen die vooral door tegenslag tijdelijk een moeilijke periode kenden. Het waren soms mensen met een zeker aanzien in de parochie vandaar dat ze in het geheim geld toegestopt kregen via de armmeester of de pastoor. Deze aalmoezen worden in de armenrekeningen omschreven als 'secrete aalmoezen'. Het komt er op neer dat hij of zij die niet kon meedraaien in de lokale industrie, en geen inkomen had, hulpbehoevend werd en zodoende diende onderhouden te worden door de maatschappij. Om met een voorbeeld uit de praktijk aan te tonen hoe zo'n armendis was samengesteld en functioneerde namen we de kleinste deelgemeente van Nevele als voorbeeld.

De meesters van de Heilige-Geesttafel delen brood uit onder de disarmen van de Sint-Jakobparochie in Gent, 1436

DE ARMENDIS IN POESELE (situatie 18de eeuw)

Het perceel nr. 89 langs de Poekestraat heet het "Grendelbulksken"

De inkomsten van een armendis bestonden uit de verpachting van de onroerende eigendommen van de instelling, de erfelijke renten die ze genoot, de ontvangsten in de parochiekerk en de andere ontvangsten zoals giften, verkopen van roerende- en onroerende goed, de rente op leningen enz.

Eigendommen

Hiermee worden de onroerende goederen bedoeld. Kerk en armendis hadden in onze gemeenten heel wat onroerend goed in bezit. Ook armendissen en hospitalen uit andere parochies en steden bezaten onroerende goederen in het huidige Nevele.

Het '**Heilige Geest bulske**' langs de Bredeweg (tussen de Paepestraat en de Neerschuurbeek) met een oppervlakte van 169 roeden.

Het '**Arm gemet**' op de wijk Kerrebroek, met een oppervlakte van 300 roeden.

Het '**Maegher styck**' in de Mortierstraat, met een oppervlakte van 523 roeden.

De '**Barronije**' in de Nieuwe Kerkstraat met een oppervlakte van 464 roeden.

Het '**Grendelbulksken**' in de Poekstraat met een oppervlakte van 203 roeden.

De '**Kerckweghel**' een woning langs de kerkwegel (nu Oude Kerkstraat)

Als gevolg van de kerkhervormingen doorgevoerd door aartshertogin Maria-Theresia (1717-1780) zullen we na 1754 geen inkomsten van pachten meer terugvinden. Op 15 september 1753 vaardigde ze een edict uit waarin o.a. bepaald werd dat alle eigendommen van kerk- en armendis die niet voor de uitvoering van hun doelstellingen gebruikt werden, dienden verkocht te worden anders werden ze geconfisceerd.

Erfelijke renten

Een rente van zes schellingen drie grooten was bezet op een oude hofstede met een oppervlakte van 274 roeden gelegen langs de Spoelstraat in de gemeente Nevele, wijk Kerrebroek. Een rente van tien schellingen met jaarlijkse vervaldag op 8 mei was bezet op een hofstede op Poesele Kerrebroek gelegen tussen de hier voornoemde oude hofstede en het 'Arm gemet' dat eigendom was van de armendis.

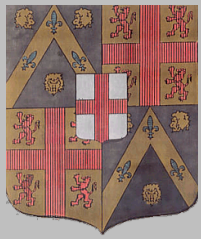
Ontvangsten in de kerk

Tijdens de kerkdiensten op zondag werden omhalingen gehouden ten voordele van de armen van de parochie. Daarnaast stond in de kerk een speciale offerblok waarin de gelovigen een bijdrage konden deponeren voor de armen van de parochie.

Andere ontvangsten

In periodes van crisis of oorlog raakten de eigendommen van de armendis niet altijd verpacht en werden de percelen land bewerkt voor eigen rekening. Het aanplanten van bomen op de eigendommen van de armendis zorgde bij het kappen ervan regelmatig voor extra inkomsten. Bij een overlijden werd meermaals een bedrag geschonken aan de armendis en bij de verkoop en de verhuur van onroerende goederen werd soms op voorhand afgesproken dat een bedrag of percentage bovenop de prijs aan de armen zou worden geschonken. Bij het overlijden van de armen die door de armendis werden onderhouden, kwamen hun bezittingen in handen van de armendis. Tot slot zijn er nog anonieme aalmoezen die aan leden van de armendis werden overgemaakt.

Het perceel nr. 60 langs de Mortierstraat heet het "Maegher styck"

DE ARMENDIS IN POESELE (situatie 18de eeuw)

Op Poesele Kerrebroek heet het perceel nr. 10 de "Barronije" en het perceel nr. 28 het "Arm gemet"

Het perceel nr. 4 langs de Bredeweg tussen de Paepestraat en de Neerschuurbeek heet het "Heilige Geest bulkske"

De uitgaven van de armendis bestonden in de eerste plaats uit het geven van geld aan de hulpbehoevenden, het betalen van de zorg die derden besteedden aan een hulpbehoevende en het leveren van voedsel en verwarming, klederen, dokterskosten en begrafeniskosten.

De aalmoezen

De meest logische uitgaven van de armendis zijn vanzelfsprekend de aalmoezen die werden gegeven aan de behoeftigen om te kunnen voorzien in hun levensonderhoud. Wie deze uitdeelde (pastoor of armmeester) is niet steeds duidelijk.

De "haudenisse", een omstreden voorloper van de mantelzorg

Betalingen uitgevoerd onder vorm van 'haudenisse' zijn uitkeringen voor het onderhoud, de huisvesting en de verzorging van ouderlingen (weduwnaars en weduwen zonder familie), kinderen (vooral wezen), zieken en geestelijk of lichamelijk andersvalide personen die niet in staat waren om voor zichzelf te zorgen. Aan een dergelijke haudenisse ging veelal een "publieke bestedynghe" vooraf. Vooral arme kinderen, wezen en onwettige kinderen werden voor "publieke bestedynghe" afgestaan aan de armendis.

De manier waarop de besteding van kinderen in praktijk werd gebracht, doet vandaag de dag bijzonder vreemd en onmenselijk aan. Na de hoogmis op zondag werden de armen die voor verhuur in aanmerking kwamen, door de armendis bijeengebracht in het portaal van de parochiekerk. Zo werden ze gepresenteerd aan de aanwezige parochianen als voorwerp van een openbare veiling, waarbij de behoeftige werd toegewezen aan de minstbiedende m.a.w. de persoon die het minst onderhoudsgeld vroeg aan de armendis.

Levering van voedsel, klederen en verwarming

In alle rekeningen wordt er melding gemaakt van leveringen van voedsel zoals tarwe, boter en brood. In de armenrekening van de periode 1757-1761 werd voor het eerst melding gemaakt van de levering van aardappelen aan arme gezinnen. De kledij die de behoeftige kreeg bestond meestal uit sokken, lijvekens en schoenen. Voor de verwarming werden blokken hout geleverd en in de rekening 1776-1778 is er sprake van de levering van twee voeren turf afkomstig uit Vinkt.

Het bijstaan van een arme tijdens zijn ziekte

Een behoeftige die ziek werd kon rekenen op de bijstand van een dokter of chirurgijn. Het beroep van chirurgijn komt eigenlijk voort uit het werk van de barbier. Meestal hadden deze personen geen medische opleiding gekregen. Het beroep ging vaak over van vader op zoon of men ging in de leer bij een chirurgijn. In de loop van de 18de eeuw moesten de chirurgijns een examen afleggen voor een medisch college alvorens ze zich als zelfstandige meester chirurgijn konden vestigen. Een licentiaat in de medicijnen daarentegen had een universitaire opleiding genoten en mocht zich "doctor" noemen. Zo vinden we in de Poeselse armenrekeningen de namen terug van meester De Baere en meester Hoornick chirurgijnen in Vinkt; "meester chirurgijn" François Reubens uit Nevele; Ferdinandus Josephus Van Themsche "licenciaet in de medicijnen tot Nevele"; Charles Willebois, chirurgijn in Deinze; J.J. Vander Sickel, chirurgijn in Hansbeke" en Judocus Francies Van Landeghem vermeld als "meester chirurgijn" in Lotenhulle. De familie Van Landeghem was een bekende familie van chirurgijnen en licenciaten in de medicijnen in het Land van Nevele en in Deinze. In enkele gevallen werd de zieke voor verzorging overgebracht naar een hospitaal. In Aalter werden ze er in de tweede helft van de 18de eeuw er verzorgd door P.F. Primelius "licenciaat in de medicijnen".

De begrafenis van de armen

Alle kosten van de teraardebestelling van een behoeftige vielen ten laste van de armendis. De armen werden begraven met de laagste kerkdienst. De lokale timmerlieden maakten de houten doodskisten uit het goedkoopste hout.

DE ARMENDIS ALS BANKIER

De overschotten van de armendis werden aangewend om kleine tijdelijke leningen toe te staan aan de lokale bevolking en aan personen die een onroerend goed wilden verwerven. Bij deze laatste moest er steeds een valabele derde zich borg stellen. Men ontleent niet enkel aan particulieren maar ook aan de kerk, de parochie en zelfs aan andere parochies.

De opbrengst van de verkoop van de onroerende goederen van de armendis in 1754-1755 werd haast onmiddellijk herbelegd in deze leningen. De aangerekende intrestvoet was meestal 4 of 5 %.

Dit naer volghende sijn
 de cooren renten den H:GHeest
 van Nevele competerende gaende uijt gronden van
 erfven gheleghen binnen de stede ende vrijhede van
 Nevel mitsgrs. prochie van Nevel

Alsvooren Mr. Jan Frans
 van Landeghem te vooren
 den advocaet Pien gelt eene
 rente uijt sijne stede ende
 erfve binnen Nevele paelende
 noort west Rougier Martens
 ende dhoors van den greffier
 Debaere noort oost den
 cleenen oostbrouck suijt oost
 de beke jehens de Cattestraete
 ende Jacqs. Vande Putte, ende
 suijt west de Langhe Munte
 groot volghens den landbouck
 380 R in aldaer art. 35
 vier Nevelsche meukens
 cooren s'jaers

2

iii mouten

DE NEVELSE KORENRENTE GEÏND DOOR DE ARMENDIS

Het archief van het OCMW van Nevele bewaart een prachtig document uit 1733 waarin al de inkomsten van de kerk en de armendis staan opgesomd.

Zo weten we dat de Nevelse armendis toen inkomsten had van de verhuur van zeven eigendommen (landen en meersen), de renten inde in speciën op 47 percelen grond in Nevele buiten, en vier percelen in Lotenhulle (de Swijnhaege), Landegem, Vosselare (de Poortbulck) en Sint-Martens-Leerne (de Hulstbrugge).

Voor brood op de plank zorgden de 51 koren renten in Nevele binnen. Verder inden ze vijf korenrentes in Vosselare (waaronder zes vaten koren op de Goedertiermeers). De hoeveelheden werden steeds uitgedrukt in meukens en vaten. Indien de hoeveelheid niet kon worden geleverd werd deze normaliter uitbetaald in speciën.

5

Lieven Tuyschaever ten
 voorgaenden renteboucke
 Pieter Tuyschaever uijt sijne
 hofstede paelende suijt oost
 Lieven vander Moere suijt west
 de Vierboomstraete noort west
 Gillis vander Vennet ende noort
 de Biebuijck straete groot
 volghens den landbouck 820 R
 ende aldaer art. 1627 gelt
 jaerlicx drij vaeten
 cooren

6

iii va.

Dit naervolghende sijn de coorenrenten den. H:GHeest van Nevele competerende gaende uijt gronden van erfven gheleghen binnen de stede ende vrijhede van Nevel mitsgrs. prochie van Nevel

1 – Alsvooren Mr. Jan Frans van Landeghem te vooren den advocaet Pien gelt eene rente uijt sijne stede ende erfve binnen Nevele paelende noort west Rougier Martens ende dhoors van den greffier Debaere noort oost den cleenen oostbrouck suijt oost de beke jehens de Cattestraete ende Jacqs. Vande Putte, ende suijt west de Langhe Munte groot volghens den landbouck 380 R en aldaer art. 35 vier Nevelsche meukens cooren s'jaers

5 – Lieven Tuyschaever ten voorgaenden renteboucke Pieter Tuyschaever uijt sijne hofstede paelende suijt oost Lieven vander Moere suijt west de Vierboomstraete noort west Gillis Vander Vennet ende noort de Biebuijck straete groot volgens den landtbouck 820 R. ende aldaer art. 1627 gelt jaerlicx drij vaeten cooren